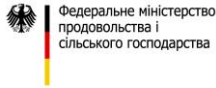

Підтримку надає:

на підставі рішення
Німецького Бундестагу

при Національній асоціації сільськогосподарських дорадчих служб України

Коментар до проєкту розпорядження

APD/KG/01/2022

Коментар до проєкту розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку підприємницьких ініціатив ветеранів війни на період до 2030 року»

Роман Корінець

Київ, травень 2022

Виконавці

Контакти:
АПД Україна
вул. Рейтарська, 29-6,
01054 Київ
info@apd-ukraine.de
www.apd-ukraine.de

Про проєкт «Німецько-український агрополітичний діалог» (АПД)

Проєкт «Німецько-український агрополітичний діалог (АПД)» реалізується за підтримки Федеральним Міністерством продовольства та сільського господарства (BMEL) з 2006 року і наразі до 2024 року та за його замовленням через виконавця ТОВ ГФА Консалтинг Груп, а також робоче співтовариство, яке складається з ТОВ ІАК Аграр консалтинг (ІАК), Лейбніц-Інституту аграрного розвитку в країнах з перехідною економікою (ІАМО) та ТОВ АФЦ Консультантс Інтернешнл.

Реципієнтом проєкту виступає Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України «Дорада». При реалізації важливих заходів для розвитку ринку землі, використання державних земельних площ та приватизації АПД працює у кооперації з ТОВ з управління та реалізації земель (BVVG). Бенефіціаром проєкту виступає Міністерство аграрної політики та продовольства України.

Проєкт має підтримувати Україну в питаннях розвитку сталого сільського господарства, ефективної переробної промисловості та підвищення міжнародної конкурентоспроможності відповідно до принципів ринкової та регуляторної політик та з урахуванням потенціалу розвитку, який виникає в рамках Угоди про Асоціацією між ЄС та Україною. З цією метою Проєкт має надавати інформацію про німецький, зокрема, східнонімецький, а також міжнародний, європейський досвід з розробки рамкових аграрно-політичних умов, а також з організації відповідних аграрно-політичних установ.

www.apd-ukraine.de

Автор

Роман Корінець

Дисклеймер

Це дослідження публікується за відповідальності Німецько-українського агрополітичного діалогу (АПД). Будь-які точки зору та результати, висновки, пропозиції чи рекомендації в дослідженні належать авторам і не обов'язково збігаються з думкою АПД.

© 2022 Німецько-український агрополітичний діалог
Всі права захищено.

ЗМІСТ

<i>1</i>	<i>Загальні коментарі.....</i>	<i>4</i>
<i>2</i>	<i>Коментарі щодо тексту проєкту розпорядження</i>	<i>4</i>
<i>3</i>	<i>Коментарі до тексту «Стратегія розвитку підприємницьких ініціатив ветеранів війни до 2030 року».....</i>	<i>6</i>
	3.1 Опис проблеми	6
	3.2 Аналіз поточного стану справ, тенденції розвитку ветеранського бізнесу ...	7
	3.3 Проблеми, які потребують розв'язання	8
	3.4 Мета, ціль та строки Стратегії	8
	3.5 Напрями та заходи для досягнення цілі	9
	3.6 Очікувані результати.....	13
	3.7 Моніторинг, контроль та організаційне забезпечення реалізації Стратегії ..	13
	3.8 Фінансове забезпечення реалізації Стратегії	14
<i>4</i>	<i>Коментар до документу "Операційний план реалізації у 2022-2024 роках Стратегії розвитку підприємницьких ініціатив ветеранів війни на період до 2030 року".....</i>	<i>14</i>
<i>5</i>	<i>Пропозиції щодо більш повного відображення у Стратегії напрямку взаємодії ветеранів з сільським господарством та сільськими громадами.....</i>	<i>17</i>
<i>6</i>	<i>Короткі висновки</i>	<i>22</i>

1 ЗАГАЛЬНІ КОМЕНТАРИ

Зважаючи на теперішню активну фазу російсько-української війни, кількість ветеранів зростатиме. Це може спричинити *неможливість виконання державою взятих раніше зобов'язань*, наприклад, що до виділення земельних ділянок ветеранам.

Військами російського агресора зруйновано велику кількість об'єктів підприємницької діяльності, в тому числі й сільськогосподарських та у сільській місцевості. За різними оцінками, Україна вже втрачає 35-50% ВВП¹, а бойові дії тривають. Можна очікувати *зростання попиту на підприємницькі ініціативи та людей, зданих їх реалізувати*.

За даними ООН, станом на 23 березня з України виїхали близько 3,5 млн осіб², частина з яких не повернеться в Україну, що означає втрату людського капіталу. Руйнування об'єктів інфраструктури, великих підприємств зменшує кількість робочих місць у промисловості. Відновлення промислових об'єктів потребує як значних інвестицій потребує, так і значного часу на створення таких об'єктів. Тому особливої актуальності як зараз, так й у післявоєнний період набуває *завдання розвитку мікро-, малого та середнього підприємництва (ММСП), особливо у сільському господарстві*, де можна розпочати таку діяльність без залучення значних матеріальних ресурсів. Водночас, якість людського капіталу у такому підприємстві часто є визначальними, як і його стимулювання, особливо на старті, створення інфраструктури, зорієнтованої на задоволення потреб ММСП.

Зважаючи на викладене, рішення про Стратегію розвитку підприємницьких ініціатив ветеранів війни на період до 2030 року можна вважати актуальним і важливим.

2 КОМЕНТАРИ ЩОДО ТЕКСТУ ПРОЄКТУ РОЗПОРЯДЖЕННЯ

У тексті документу зазначено:

1. Схвалити такі, що додаються:...

...

*операційний план реалізації у **2022-2024** роках Стратегії розвитку підприємницьких ініціатив ветеранів війни на період до 2030 року (далі –операційний план).*

Такий запис є гарною демонстрацією запровадження 3-річного планування у справі розвитку підприємницьких ініціатив ветеранів війни. Але, зважаючи на те, що схвалення такого документу є тривалим у часі, а також існуючі реалії, можливо,

¹ <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/23/684549/>

² <https://forbes.ua/inside/chi-povernutsya-ukraintsi-pislya-viyni-yak-zbilshatsya-perekazi-vid-zarobitchan-shcho-vtratile-ekonomika-poyasnyue-ekspertka-z-rinkiv-pratsi-24032022-4988>

ватро орієнтуватися на період 2023-2025 років. У цьому випадку матиме місце й відповідний зсув дат у пункті 3 цього документу щодо планування етапів..

У тексті документу зазначено:

2. Міністерству у справах ветеранів України разом з іншими центральними органами виконавчої влади:

забезпечити врахування положень Стратегії під час розроблення та реалізації стратегічних та програмних документів у відповідних галузях;

Зважаючи на «горизонтальний» характер відносин між Міністерством у справах ветеранів України та іншими ЦОВВ, міністерству буде складно виконати таке доручення уряду. Можливий інший варіант запису: *Міністерству у справах ветеранів України, іншими центральними органами виконавчої влади:*

У тексті документу зазначено:

2. Міністерству у справах ветеранів України разом з іншими центральними органами виконавчої влади:

...

подавати щокварталу до 5 числа наступного місяця Міністерству у справах ветеранів України інформацію про стан реалізації операційного плану;

Термін подачі документів до 5 числа видається дуже стислим, що може призвести до неякісної підготовки потрібної інформації.

Окрім того, стилістично викладено так Міністерство у справах ветеранів України саме собі має подавати інформацію.

Викликає сумні щодо доцільності щоквартального звіту.

У тексті документу зазначено:

3. Міністерству у справах ветеранів України:

подавати щороку до 20 березня Кабінетові Міністрів України звіт про стан реалізації Стратегії;

Незрозуміло, чому потрібно понад три місяці на підготовку такого звіту.

Варто було б вказати, станом на яку дату має бути цей звіт.

Тоді, як варіант: *подавати щороку до ??? Кабінетові Міністрів України звіт про стан реалізації Стратегії станом на 1 січня про хід виконання плану заходів.*

3 КОМЕНТАРІ ДО ТЕКСТУ «СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ІНІЦІАТИВ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ДО 2030 РОКУ»

3.1 Опис проблеми

Очевидно, що цей розділ готувався до активної фази російсько-української війни 2022 року, оскільки новітні реалії, проблеми, виклики, що матимуть важливий вплив на розвиток підприємницьких ініціатив ветеранів війни, у описі проблеми не відображені.

У тексті документу є великий перелік документів, якими, як тут записано *«На даний час, діяльність ветеранського підприємництва та підприємницьких ініціатив загалом врегульована»*.

Якщо це так, і *проблема врегульована*, то виникає логічне запитання: навіщо стратегія?

Мабуть, якимось варто відобразити таке: що не вирішують ці документи? забезпечують чи не забезпечують вони комплексний підхід до вирішення проблеми? що не так у них з погляду теми ветеранського підприємництва?

Виглядає доцільним послатися на світовий досвід вирішення проблем ветеранського підприємництва та можливості його адаптації в Україні.

Наприклад, ветерани, для Міністерства сільського господарства США (USDA) є окремою темою: USDA підтримує героїв Америки (<https://www.usda.gov/our-agency/initiatives/veterans>). Веб-сайт USDA для ветеранів служить єдиним навігатором для ветеранів, які хочуть дізнатися більше про працевлаштування, освіту та підприємницьку діяльність на фермі чи за її межами. Тут йдеться про можливості для ветеранів сільського бізнесу та про включення ветеранів у життя сільських громад (<https://www.usda.gov/our-agency/initiatives/veterans/veterans-and-entrepreneurship>). USDA закликає ветеранів отримати допомогу зі своїм бізнес-планом, відвідавши місцевий центр підтримки бізнесу ветеранів (<https://www.sba.gov/local-assistance/find?type=Veteran%E2%80%99s%20Business%20Outreach%20Center&pageNumber=1>), що працюють по всій країні.

Варто звернути також увагу на Управління малого бізнесу США (Small Business Administration - SBA), що є федеральним агентством, діяльність якого повністю присвяченим малому бізнесу. SBA реалізує окрему програму - Veterans Business Outreach Center (VBOC) Program, що пропонує ресурси для ветеранів, які зацікавлені у відкритті або розвитку малого бізнесу (<https://www.sba.gov/local-assistance/resource-partners/veterans-business-outreach-center-vboc-program>), що надаються через місцеві центри підтримки бізнесу ветеранів, на які посилається USDA.

Цікавим у цьому плані є також Звіт Конгресу США **«Початкове фермерське навчання для ветеранів та сільськогосподарської професійно-реабілітаційної роботи для ветеранів»** / Report to Congress «Beginning Farmer

Training for Veterans and Agricultural Vocational and Rehabilitation for Veterans» (<https://www.usda.gov/sites/default/files/documents/OPPE%20-%20MVAL%20Annual%20Report%20Only%202020.pdf>).

Подібний досвід мають й інші країни. Ним варто скористатися.

3.2 Аналіз поточного стану справ, тенденції розвитку ветеранського бізнесу

Цей розділ варто наповнити інформацією статистичного та аналітичного характеру, щоб розуміти стан ветеранського підприємництва та відобразити його тенденції.

Наприклад, у документі «Життя після конфлікту: опитування щодо соціально-демографічних та соціально-економічних характеристик ветеранів конфлікту на сході України та їхніх сімей» (https://ukraine.iom.int/sites/default/files/veterans_reintegration_survey_2020_ukr.pdf) вказано, що за даними Міністерства у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб, на період проведення дослідження (липень – жовтень 2019 року) в Україні налічувалося близько 370 000 ветеранів. Цю інформацію варто було б доповнити такою: кількість суб'єктів підприємницької діяльності у динаміці, створених ветеранами; їх розподіл за видами, напрямками діяльності; економічні характеристики таких суб'єктів; їх територіальний розподіл.

Така інформація дала б можливість вивити реальний стан та тенденції розвитку ветеранського підприємництва.

У тексті документу зазначено:

За результатами проведеного аналізу Мінветеранів, в Україні лідерами щодо реалізації підприємницьких ініціатив серед ветеранської спільноти є Рівненська область, на яку припадає 30% від загальної кількості таких ініціатив, Вінницька область – 13%; Дніпро – 11%; Івано-Франківська область – 5% та місто Київ – 4%. Зазначене свідчить про актуальність питань розвитку підприємницьких ініціатив серед ветеранської спільноти.

Очевидно, що зазначені результати проведеного аналізу вказують *тільки на відносну поширеність* ініціатив ветеранської спільноти у різних областях країни. Без кількісного аналізу некоректно стверджувати про актуальність теми, оскільки таких ініціатив може бути небагато.

Тут йдеться також про *центри кар'єрного зростання для учасників антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил* як можливість для розвитку ветеранського підприємництва. Спроба створити такі центри вже була³. Важливо зрозуміти, наскільки вони відповідають потребам ветеранів, наскільки вони ефективні у такій роботі. Як забезпечити сталість їхньої роботи?

Це можна сказати й про інші інфраструктурні елементи у цій сфері, аналіз діяльності яких був би доречним.

³ <https://vntu.edu.ua/uk/news/u-vntu-vidbulis-obgovorennya-schodo-stvorennya-pilotnogo-proektu-centru-adaptacii-veteraniv-ato-oos-do-civilnogo-zhittya-1386.html>

У документі вказується на те, що в Україні існує низка можливостей, які сприятимуть ветеранам війни у започаткуванні та веденні власної справи та перелічуються такі можливості.

Водночас, залишається незрозумілим, на підставі чого зроблені висновки про такі можливості. А деякі з них виглядають доволі дискусійними, наприклад: науковий потенціал, орієнтований на інноваційну діяльність; наявність ефективно та активно діючих громадських об'єднань, що представляють інтереси суб'єктів малого і середнього бізнесу; розвинена інфраструктура підтримки розвитку малого та середнього бізнесу.

Тут також варто б відобразити вплив активної фази російсько-української війни 2022 року.

Щодо використання термінів. У цьому роділлі йдеться про «ветеранський бізнес», а у назві документу – про «підприємницькі ініціативи». Видається доцільним визначитися із термінологією.

3.3 Проблеми, які потребують розв'язання

Дуже важливо! У тексті документу не виявлені причини, що призводять до виникнення проблем!

Такий аналіз потрібний. Це можна зробити або тут або у розділі «І. Опис проблеми». Наприклад, чому за наявності такої кількості документів на підтримку ветеранського підприємництва справа не рухається так, як хочеться Мінветеранів і ветеранській спільноті? що заважає і чому?

Тоді можна було б записати таким чином:

Проведений аналіз дає підстави виокремити ключові проблеми розвитку ветеранського підприємництва, що потребують розв'язання:... (перелік проблем).

У тексті документу зазначається як проблема нестача офіційної статистичної інформації щодо кількості ветеранів війни та порівняних до них осіб, які є суб'єктами господарської діяльності. Водночас, у подальшій частині документу відсутня інформація, як ця проблема буде вирішуватися у рамках цієї Стратегії, а якщо не буде, то чому.

3.4 Мета, ціль та строки Стратегії

Мета – щось дійсно глобальне, яке потребує дійсно багато часу.

Ціль – складова мети, яка має чітко визначені часові рамки.

Завдання — проблемна ситуація з чітко визначеною метою, яку необхідно досягти.

Виходячи із викладеного варто було **відкоригувати текст в частині співвідношенні мети та цілей** (їх може бути декілька) .

Видається недоцільним двічі писати про одне й теж: «на період до 2030 року» та «до 2030 року»

3.5 Напрями та заходи для досягнення цілі

Виходячи із коментаря до попереднього розділу: скоріше, мова йде про досягнення мети.

У документі записано:

Напряма 1. Удосконалення нормативно-правової бази, як підґрунтя для розвитку підприємницьких ініціатив ветеранів війни.

Заходи:

- проведення щоквартального моніторингу показників, а також напрямів розвитку ветеранського підприємництва та ініціатив;
- проведення аналітичних досліджень у контексті визначення законодавчого підґрунтя ведення підприємницької діяльності в Україні;
- внесення відповідних змін до чинного законодавства України.

Як зазначено вище, є сумнів щодо доцільності щоквартального моніторингу показників, а також напрямів розвитку ветеранського підприємництва та ініціатив.

Окрім того, така діяльність не пов'язана чи мало пов'язана з назвою цього напрямку.

Скоріше, мало бути записано: *проведення моніторингу виконання законодавства в частині ветеранського підприємництва;*

Як пропозиція, розглянути можливість визначення такого напрямку:

Напряма 1. Удосконалення економічних й організаційних аспектів діяльності суб'єктів підприємництва за участі ветеранів.

Заходи:

- проведення моніторингу показників діяльності суб'єктів підприємництва за участі ветеранів;
- стимулювання проведення наукових досліджень діяльності суб'єктів підприємництва за участі ветеранів;
- формування системи офіційної статистичної інформації щодо діяльності суб'єктів підприємництва за участі ветеранів;
- аналіз діяльності суб'єктів інфраструктури, спрямованої на підтримку суб'єктів підприємництва за участі ветеранів;
- створення преференцій для доступу суб'єктів підприємництва за участі ветеранів до кредитних ресурсів, зовнішніх джерел фінансування та залучення інвестицій;
- підготовка пропозицій щодо удосконалення економічних й організаційних аспектів діяльності суб'єктів підприємництва за участі ветеранів та реалізація відповідних рішень.

Інший варіант – додати такі пропозиції до тексту у Напрямі 2.

У документі записано:

Напряма 2. Сприяння створенню умов для започаткування та розвитку підприємництва та підприємницьких ініціатив ветеранів війни

Заходи:

- сприяння **впровадженню галузевих програм** з метою стимулювання започаткуванню та розвитку ветеранського підприємництва на державному та місцевому рівнях;
- налагодження **комунікації** держави з ветеранами-підприємцями щодо підвищення поінформованості представників ветеранського бізнесу, в розрізі існуючих державних інструментів підтримки та грантових програм з розвитку підприємницьких ініціатив на регіональному рівні;
- сприяння ефективному цільовому використанню отриманих **земель** ветеранами війни;
- сприяння розробки механізмів **зниження ставок або часткової компенсації** вартості оренди земель комунальної та державної власності.

Важливим у цьому розділі є передбачення можливості **впровадження галузевих програм**. Водночас, у тексті документу практично відсутня зобов'язуюча для ЦОВВ розробляти та приймати такі програми. Формулювання на кшталт «сприяти впровадженню» не можуть дати ефекту, оскільки не буде чого впроваджувати.

Щодо **налагодження комунікації держави з ветеранами-підприємцями**. Чому лише щодо підвищення поінформованості представників ветеранського бізнесу?

Можливо, варто говорити про таку собі Раду з розвитку ветеранського підприємництва при КМУ? при Мінветеранів? При Українському ветеранському фонді.

Є чимало ветеранських організацій, можливо, варто говорити про інститут **саморегулювання** у цій сфері?

Щодо сприяння **ефективному цільовому використанню отриманих земель ветеранами війни**. На мій погляд, мова має йти про кардинальний перегляд підходів до виділення таких земельних ділянок: вони мають надаватися тільки тим, хто хоче і може займатися підприємництвом на цих землях. Можна очікувати, що таке рішення буде непопулярним і дуже резонансним. Водночас, воно є необхідним.

Щодо сприяння розробки механізмів **зниження ставок або часткової компенсації вартості** оренди земель комунальної та державної власності. Мова може йти не тільки про землі, а й про інше майно комунальної та державної власності. В не тільки про зниження ставок, а й про пріоритетність надання ветеранам такого майна.

У документі записано:

Напрямок 3. Створення та розвиток інформаційно-освітньої інфраструктури для розвитку підприємницьких ініціатив ветеранів війни.

Заходи:

- сприяння створенню **центрів адаптації** ветеранів до цивільного життя на базі закладів освіти;

- розробка та впровадження профорієнтаційних, первинного та глибинного профілювання, освітніх, інформаційно-правових, психосоціальних програм, а також портфелів із розвитку підприємницьких ініціатив;
- проведення **інформаційних кампаній** у співпраці **Мінветеранів, Державної служби зайнятості** та інститутів громадянського суспільства задля підвищення обізнаності ветеранів-підприємців щодо діючих інструментів державної підтримки, регіональних програм розвитку підприємницької діяльності, міжнародних проєктів, а також фінансово-кредитних та інвестиційних механізмів;
- впровадження інформаційно-комунікаційної взаємодії з інститутами громадянського суспільства підприємництва ветеранів війни;
- централізація просвітницьких ініціатив на базі бізнес-хабів, у співпраці з інститутами громадянського суспільства, для ветеранів задля обміну досвідом та менторства.

У США програма Центру підтримки бізнесу для ветеранів (VBOC) призначена для надання послуг з розвитку підприємництва, таких як бізнес-навчання, консультації та рекомендації партнерів, які переходять на службу, ветеранам, членам Національної гвардії та резерву, а також **подружжю військовослужбовців**, зацікавленим у створенні або розвитку малого бізнесу.

Тому у *рамках цієї Стратегії* **видається доцільним говорити** конкретно: не стільки про Центри адаптації ветеранів до цивільного життя, а **про центри підтримки бізнесу для ветеранів**.

І ще одне: **як пов'язані між собою центри кар'єрного зростання, центри адаптації ветеранів до цивільного життя та Український ветеранський фонд, хоча б у частині розвитку ветеранського підприємництва?**

Сільське господарство може бути одним із напрямів діяльності якогось із центрів під патронатом **Мінагрополітики**, в частині розробки та впровадження профорієнтаційних, первинного та глибинного профілювання, освітніх, інформаційно-правових, психосоціальних програм, а також портфелів із розвитку підприємницьких ініціатив. Водночас, така робота потребує й залучення до такої роботи **Міносвіти, закладів аграрної науки та освіти** що варто відобразити у Операційному плані.

Тому варто **додати інші ЦОВВ** до переліку тих, що проводитимуть інформаційні кампанії:

- проведення інформаційних компаній у співпраці Мінветеранів, Державної служби зайнятості, іншими ЦОВВ та інститутів громадянського суспільства...

У цьому контексті важливим є включення ветеранів до тих суб'єктів, що кому можуть надаватися **сільськогосподарських дорадчі послуги** за рахунок державного бюджету для започаткування та розвитку сільськогосподарської ініціативи.

Водночас, Мінветеранів підпорядковано **Український ветеранський фонд**, серед завдань якого, серед іншого, належить:

- реінтеграція ветеранів до активного суспільного життя, забезпечення збереження і відновлення їх фізичного та психічного здоров'я;
- підвищення професійного та освітнього рівня ветеранів;
- підтримка ведення підприємницької діяльності ветеранами та сприяння у їх працевлаштуванні.

Тому Центри адаптації ветеранів до цивільного життя чи Центри підтримки бізнесу для ветеранів могли б стати частиною діяльності Українського ветеранського фонду.

Щодо впровадження **інформаційно-комунікаційної взаємодії** з інститутами громадянського суспільства підприємництва ветеранів війни. Про Раду з розвитку ветеранського підприємництва при КМУ? при Мінветеранів?

Є чимало ветеранських організацій, можливо, варто говорити та про інститут саморегулювання у цій сфері див. вище.

Як варіант такої комунікації:

- проведення щорічних конференцій щодо розвитку ветеранського підприємництва;
- парламентські слухання;
- започаткування теле- та радіопрограм;
- створення інтернет-платформи (**зокрема, на базі G2VEI**), наприклад, на зразок такої, що є у США тощо.

Пункт *«централізація просвітницьких ініціатив на базі бізнес-хабів, у співпраці з інститутами громадянського суспільства, для ветеранів задля обміну досвідом та менторства»* видається малозрозумілим для трактування. Водночас, **така «централізація» можлива, якщо вона стане частиною діяльності Українського ветеранського фонду.**

У документі записано:

Напрямок 4. Підвищення конкурентоспроможності та популяризація ветеранського бізнесу на внутрішньому та зовнішніх ринках.

Заходи:

- промоція та нарощування функціоналу онлайн-платформи G2VEI, що створена як майданчик для сприяння розвитку ветеранського підприємництва та започаткуванню підприємницьких ініціатив ветеранів війни;
- впровадження торговельної марки "Створено Захисниками" – інструменту промоції ветеранського бізнесу, який сприятиме його пізнаваності та популяризації на внутрішньому ринку;
- промоція "історій успіху", з метою підвищення рівня поінформованості суспільства про продукцію та послуги ветеранів-підприємців України, а також популяризація соціально-відповідального бізнесу серед ветеранів;
- проведення щорічних масових заходів за участі ветеранів-підприємців (ярмарок, форумів, виставок тощо), за підтримки або за сприяння

Мінветеранів, для промоції підприємницьких ініціатив, обміну досвідом та актуальною інформацією, налагодження нових бізнес стосунків;

- проведення щорічного бізнес-форуму (конференції) серед представників ветеранського бізнесу;
- проведення щорічного конкурсу “Ветеран-підприємець року”, як один із інструментів популяризації ветеранських підприємницьких ініціатив.

Напряму 4 видається доцільним сконцентрувати на промоції і назвати так: *Напряму 4. Популяризація ветеранського підприємництва.*

Тоді перелічені нижче заходи варто перенести до Напряму 2:

- посилення роботи з проєктами міжнародної технічної допомоги для залучення додаткових фінансових ресурсів;
- сприяння створенню кооперації та кластерів між суб'єктами малого і середнього підприємництва ветеранів війни, а також розвитку ветеранського бізнесу в Україні та за її межами;
- імплементація міжнародного досвіду у сфері розвитку ветеранських підприємницьких ініціатив, релевантного українським реаліям у тому числі таких країн, як США, Великої Британії та Хорватії.
- налагодження обміну досвідом між ветеранами-підприємцями щодо механізмів ефективного управління через серію ознайомчих турів (стажувань) до іноземних країн.

3.6 Очікувані результати

У документі записано:

*Впровадження Стратегії матиме позитивний **середньостроковий та довгостроковий вплив** на основні заінтересовані сторони, до яких, в першу чергу, відносяться ветерани війни.*

Водночас, цей вплив та очікувані результати не розподілені на середньострокові та довгострокові. що видається доцільним зробити це та пов'язати це з операційними планами, перебачивши **конкретні цілі для кожного етапу.**

Важливо! Документ не містить вимірних результатів, що можуть бути контрольованими – і це є його **основним недоліком.**

3.7 Моніторинг, контроль та організаційне забезпечення реалізації

Стратегії

За **відсутності вимірних очікуваних результатів** неможливо оцінити ефективність реалізації документу.

Стилістично абзац перший варто розділити на два.

Тест потребує редагування з метою структурування викладу, уникнення повторів. Наприклад, про координацію йде мова у першому і четвертому абзаці розділу.

3.8 Фінансове забезпечення реалізації Стратегії

Слабким місцем Стратегії є фінансова невизначеність.

Якщо є **трирічний** Операційний план і, при цьому «обсяг видатків, необхідних для реалізації Стратегії, визначається **щороку** під час складання проєктів державного та місцевих бюджетів на відповідний рік з урахуванням їх реальних можливостей», то ймовірний ризик відсутності ресурсної незабезпеченості такого Операційного плану.

4 КОМЕНТАР ДО ДОКУМЕНТУ “ОПЕРАЦІЙНИЙ ПЛАН РЕАЛІЗАЦІЇ У 2022-2024 РОКАХ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ІНІЦІАТИВ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ НА ПЕРІОД ДО 2030 РОКУ”

Формулювання завдань, здебільшого, є надто загальним.

Наприклад, щодо заходу «3) Сприяння ефективному цільовому використанню отриманих земель ветеранами війни» є незрозумілим, яким чином буде організовано таке сприяння.

Терміни виконання заходів є дуже невизначеними.

Наприклад, щодо заходу «3) Сприяння ефективному цільовому використанню отриманих земель ветеранами війни» вказано такі терміни «Протягом всього періоду до 2025 року». Можна очікувати, що до 2025 року ніхто нічого не буде робити, як засвідчує практика реалізації подібних документів з подібним вказання термінів реалізації.

Індикатори виконання заходів теж є дуже невизначеними.

Наприклад, захід «3) Сприяння ефективному цільовому використанню отриманих земель ветеранами війни» отримав такий індикатор: *«Забезпечено сприяння ефективному цільовому використанню отриманих земель ветеранами війни»*. Незрозуміло, яким чином це буде забезпечено? Як виміряти це?

Інший приклад некоректного індикатора: *Забезпечено сприяння створенню можливостей обміну досвідом ветеранів-підприємців на базі бізнес-хабів*. Незрозуміло, яким чином це буде забезпечено? Як виміряти це?

Тому пропонується розглянути такий варіант, як можливий:

3) Сприяння ефективному цільовому використанню отриманих земель ветеранами війни:			
Аналіз ефективності використання виділених учасникам бойових дій	Мінветеранів, Мінагрополітики, Держгеокадастр	До 1 січня 2023 року	Розроблено та розміщено на офіційному веб-сайті Мінветеранів та в інших відкритих інформаційних джерелах Аналітичний звіт
Підготовка проєкту закону про внесення змін до деяких законів України щодо виділення земельних ділянок учасникам бойових дій	Мінветеранів, Мінагрополітики, Держгеокадастр	До 1 березня 2023 року	Розроблено та розміщено на офіційному веб-сайті Мінветеранів та в інших відкритих інформаційних джерелах законопроект для публічного обговорення
Внесення проєкту закону про внесення змін до деяких законів України щодо виділення земельних ділянок учасникам бойових дій	Кабінет Міністрів України, Мінветеранів, Мінагрополітики	До 1 червня 2023 року	Законопроект зареєстровано у Верховній Раді України
Супровід проходження у Верховній Раді законів України проєкту закону про внесення змін до щодо виділення земельних ділянок учасникам бойових дій	Кабінет Міністрів України, Мінветеранів, Мінагрополітики	До 1 прийняття Закону	забезпечено супровід до прийняття у Верховній Раді України проєкту Закону України про внесення змін до щодо виділення земельних ділянок учасникам бойових дій

<p>Прийняття нормативно-правових актів для імплементації закону про внесення змін до щодо виділення земельних ділянок учасникам бойових дій</p>	<p>Кабінет Міністрів України, Мінветеранів, Мінагрополітики, інші ЦОВВ</p>	<p>Протягом 6 місяців після прийняття Закону</p>	<p>Акти прийнято у встановленому законодавством порядку</p>
<p>Забезпечення консультаційної підтримки для практичної імплементації закону про внесення змін до щодо виділення земельних ділянок учасникам бойових дій</p>	<p>Кабінет Міністрів України, Мінветеранів, Мінагрополітики, Місцеві державні адміністрації та територіальні громади (за згодою), Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України (за згодою), Ветеранські організації (за згодою)</p>	<p>Постійно</p>	<p>Розроблено інформаційно-методичні матеріали та розміщено на офіційному веб-сайті Мінветеранів та в інших відкритих інформаційних джерелах</p> <p>Проведено 50 інформаційно-навчальних заходів.</p> <p>Створено дорадчо-консультаційну лінію. Надано щонайменше 200 індивідуальних консультацій</p>
<p>Моніторинг стану імплементації закону про внесення змін до щодо виділення земельних ділянок учасникам бойових дій. Підготовка пропозицій щодо удосконалення законодавства.</p>		<p>Через рік після прийняття Закону і надалі</p>	<p>Розроблено та розміщено на офіційному веб-сайті Мінветеранів та в інших відкритих інформаційних джерелах Аналітичний звіт про результати моніторингу</p>

Видається доцільним у подібний спосіб деталізувати й інші завдання та заходи Операційного плану. це додало б цьому Плану практичної цінності.

Щодо проведення щоквартального моніторингу показників, а також напрямів розвитку ветеранського підприємництва та ініціатив. Див. коментар вище.

Ветерани та Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки⁴

У державній стратегії регіонального розвитку є такий запис:

Завдання за напрямом "Посилення соціальної захищеності ветеранів війни та членів їх сімей у територіальних громадах за місцем їх постійного проживання (перебування)"

1. Забезпечення виконання програм перекваліфікації та професійного розвитку ветеранів війни та членів їх сімей, удосконалення соціальної сфери, житлового будівництва, у тому числі виконання програм будівництва та надання житла ветеранам війни та членам їх сімей.

2. Створення єдиного реєстру ветеранів війни.

3. Сприяння запровадженню кредитно-фінансових механізмів для забезпечення ветеранів війни та членів їх сімей постійним та доступним житлом з пільговими умовами фінансування будівництва та придбання житла.

4. Забезпечення можливості для проживання у сільській місцевості ветеранів війни та членів їх сімей, які цього бажають.

5. Стимулювання розвитку підприємницької ініціативи серед ветеранів війни та членів їх сімей.

6. Забезпечення можливості для професійної перепідготовки та підвищення кваліфікації ветеранів війни та членів їх сімей **з урахування економічних особливостей регіонів та актуальних потреб ринку праці.**

Завдання 4 (Забезпечення можливості для проживання у сільській місцевості ветеранів війни та членів їх сімей, які цього бажають *не відображено* у **Плані заходів на 2021-2023 роки з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки**. І могло б стати частиною Стратегії та Операційного плану.

5 Пропозиції щодо більш повного відображення у Стратегії напрямку взаємодії ветеранів з сільським господарством та сільськими громадами

У розділі VI. *Очікувані результати* Стратегії зазначено:

До зацікавлених сторін також відносяться територіальні громади, до яких після участі у бойових діях повертаються ветерани війни.

Водночас, **відсутні будь-які заходи** у Операційному плані щодо **взаємодії громад та ветеранів**, а у Стратегії – **підходи до такої взаємодії**.

Такі доповнення могли б практичну цінність обох документів обох документів.

⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/497-2021-%D1%80#Text>

Як варіант, мова може йти про таке: інформування фахівців громад про законодавство, потреби та можливості ветеранів у частині підприємництва; представництво інтересів ветеранів-підприємців у дорадчих органах територіальних громад; обмін інформацією між громадами та ветеранськими організаціями тощо.

Вище йшлося про те, що серед заходів стратегії є такий: *сприяння впровадженню галузевих програм з метою стимулювання започаткуванню та розвитку ветеранського підприємництва на державному та місцевому рівнях.*

Видається доцільним у *Операційному плані* вже зараз передбачити прийняття програми щодо **залучення ветеранів до сільського господарства, в першу чергу – до створення фермерських, сімейних фермерських господарств**, опираючись на світовий досвід, про що йшла мова вище. При цьому чітко визначити терміни прийняття такої програми.

Інший варіант – **передбачити сукупність заходів щодо залучення ветеранів до фермерства**, що могли б стати елементами такої програми в **Операційному плані**, що б прискорило їх реалізацію. Можливі заходи відображені у таблиці.

Найменування завдання	Найменування заходу	Відповідальний виконавець ⁵	Строк виконання ⁶	Індикатори виконання ⁷
Підтримка створення та діяльності фермерських господарств, створених за участі ветеранів	Дослідження проблем та потреб ветеранів щодо їх залучення до сільського господарства.	Мінветеранів, Мінагрополітики, ветеранські організації, проекти МТД	До 1 січня 2023 року	Розроблено та розміщено на офіційному веб-сайті Мінветеранів та в інших відкритих інформаційних джерелах Аналітичний звіт
	Дослідження світового вирішення проблем ветеранів через залучення до сільського господарства (політика; підтримка,	Мінветеранів, проекти МТД	До 1 січня 2023 року	Розроблено та розміщено на офіційному веб-сайті Мінветеранів та в інших відкритих інформаційних джерелах Аналітичний звіт

⁵ Список виконавці є орієнтовним і має бути уточнення у процесі роботи над Стратегією та Операційним планом.

⁶ Строки є орієнтовними і мають бути уточнення у процесі роботи над Стратегією та Операційним планом.

⁷ Індикатори є орієнтовними і мають бути уточнення у процесі роботи над Стратегією та Операційним планом.

	пільги, соціальні програми тощо; практика),			
	Розробка рекомендацій щодо національної політики у цій сфері на основі світового досвіду	Мінветеранів, Мінагрополітики, ветеранські організації, проекти МТД	До 1 березня 2023 року	Розроблено та розміщено на офіційному веб-сайті Мінветеранів та в інших відкритих інформаційних джерелах Рекомендації. Проведено публічні обговорення.
	Розробка нових інструментів державної політики у цій сфері на основі світового досвіду	Мінветеранів, Мінагрополітики, ветеранські організації, проекти МТД	Постійно	Акти прийнято у встановленому законодавством порядку
	Унормування та стимулювання використання ветеранами земельних ділянок для підприємницької діяльності, зокрема, для створення фермерських господарств (див. вище)	(див. вище)	(див. вище)	(див. вище)
	Розробка інструментів підтримки будівництва житла на селі ветеранами, що започатковують	Мінветеранів, Міністерство розвитку громад та територій України, ветеранські організації, проекти МТД, Асоціація підтримки	До 1 січня 2023 року	Акти прийнято у встановленому законодавством порядку

	сільськогосподарську діяльність.	житлового будівництва на селі «Власний дім», фонди підтримки житлового будівництва на селі		
	Запровадження програмного підходу щодо залучення ветеранів до сільського господарства - Підготовка та реалізація пілотного проєкту «Від воїна до фермера»	Мінветеранів, Мінагрополітики, Мінрозгром, Місцеві державні адміністрації ветеранські організації, проєкти МТД, дорадчі служби	? 2023-2024	Розпочато реалізацію пілотного проєкту
	Створення Фермерської школи для ветеранів (виробництво с/г продукції; менеджмент; маркетинг; створення сімейних фермерських господарств; кооперування і кооперативи; не сільськогосподарське підприємництво у сільській місцевості підприємництво тощо).	Мінветеранів, Мінагрополітики, Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України (за згодою)	До 1 березня 2023 року	Затверджено робочий план. Підготовлено навчальні матеріали. Розпочато реалізацію робочого плану.

	Виявлення та просування кращих практик діяльності створених ветеранами господарств, сільськогосподарських кооперативів. Створення інтерактивної карти ветеранських аграрних господарств та кооперативів	Мінветеранів, Мінагрополітики, Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України (за згодою)	2023	Описано 50 кращих практик. Створено інтерактивну карту
	Дорадчий супровід процесу створення та діяльності ветеранських фермерських господарств та кооперативів	Мінветеранів, Мінагрополітики, Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України (за згодою)	Постійно	Ветеранів включено до переліку суб'єктів до тих суб'єктів, кому можуть надаватися сільськогосподарських дорадчі послуги за рахунок державного бюджету для започаткування та розвитку сільськогосподарської ініціативи. Надано щонайменше 200 консультацій.

У тексті Стратегії записано таке:

За результатами опитувань було виявлено такі основні запити ветеранів війни: ... навчання (зокрема стажування).

На сайті Міністерства сільського господарства США⁸ йдеться про те, що «Коледжі хочуть готувати героїв Америки»: **USDA співпрацює з низкою міжвідомчих та некомерційних партнерів, щоб надати ветеранам можливості освіти та навчання.**

Такий досвід можна було використати для деталізації Операційного плану.

⁸ <https://www.usda.gov/our-agency/initiatives/veterans/veterans-and-education>

6 Короткі висновки

Фахівцями Міністерства у справах ветеранів України актуалізовано дуже важливу тему ветеранського підприємництва.

Підготовлений фахівцями Мінветеранів документ є доброю основою для подальшої роботи.

У силу низки причин, які викладено вище, особливу увагу варто звернути на залучення ветеранів війни до підприємницької діяльності у сільському господарстві. Зокрема, через сільськогосподарські ММСП.

Варто наголосити на важливості залучення територіальних громад до розвитку ветеранського підприємництва.

Державна політика у цій сфері має базуватися на аналізі ситуації в Україні та світовому досвіді.

Стратегія має допускати велику гнучкість у процесі формування та реалізації такої політики через велику динаміку змін та новизну теми.

Реалізація Стратегії потребує доброї координації між різними органами виконавчої влади, суб'єктами приватного права та громадянського суспільства, донорськими організаціями.

Зважаючи на новизну теми, розробка Стратегії потребує широкого публічного обговорення.

Зважаючи на обмеженість Державного бюджету України, місцевих бюджетів, реалізація Стратегії потребуватиме значної донорської підтримки.